

Sancti Hieronymi Stridoniensis Operum, Tomi ...

Continens Commentaria In Matthaevm, Et Epistolas Pavli Ad Galatas, Ad Ephesios, ad Titum & Philemonem, & librum Didymi de spiritu sancto a Hieronymo versum ... Ad Fidem Vetvstissimorum Exemplarivm, Dvcentis Circiter Svblatis Erroribvs Emendata

Hieronymus, Sophronius Eusebius

Coloniae Agrippinae, 1616

Divi Hieronymi Presbyteri In Epistolam Ad Ephesios, Ad Pavlam, Et Evstochivm

---

[urn:nbn:de:hbz:466:1-75102](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-75102)

A C

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI
IN EPISTOLAM AD EPHESIOS, AD
PAVLAM, ET EVSTOCHIVM

P R O O E M I V M.

SI quicumque est, Paula & Eustochium, quod in hac vita sapientem virum teneat, & inter pressuras & turbines mundi æquo animo manere persuadeat, id esse vel primum reor, meditationem & scientiam scripturarum.

Cū enim à cæteris animantibus hoc vel maximè differamus, quòd rationale animal sumus, & loqui possumus: ratio autē omnis & sermo, diuinis libris contineantur, per quos & Deum discimus, & quare creati sumus, non ignoramus, miror quosdam exitisse, qui aut ipsi se inertia & somno dātes nolint quæ preclara sunt discere, aut cæteros, qui id studij habent, reprehendendos putēt. Quibus cū possim districte respondere, & breuiter eos vel offensos dimittere, vel placatos, multo esse melius scripturas legere quam augendis & cumulandis opibus inhiare: Illud dicam, quod vel apud iniquissimum iudicem obtineam, placere mihi orium meū, & solitudinē omni celebritate incundiorem videri. Et quomodo ego non reprehēdo, non damno quod faciunt, ita illos ineptias meas mihi debere concedere. Parum eloquēs sum, quid ad te desertiorē lege. Non dignè Græca in Latinū transfero. Aut Græcos lege (si eiusdem linguæ habes scientiam) aut si tantū Latinus es, noli de gratuito munere iudicare, & vt vulgare prouerbium est, Equi dentes inspiciere donati. Nunquid te manu conferta in ius traho, quia nostra non scribas? Me imperitior quisq; lecturus est, tua forsitan dicta si scripseris, Tullius admirabitur. Nunquid aut Tertullianus beatum martyrem Cyprianum, aut Cyprianus Lactantium, aut Lactantius Hilarium deterruit à scribendo? Taceo de cæteris minimalibus, qui mecum in libris suis gariunt. Nisi & parua fuerint, magna eminere non possunt. Primum non dicitur, nisi secundum sequatur & tertium. Ad summa non scandimus, nisi per ima gradiamur. Quamobrem obsecro tam vos, quæ in præsentiarum estis, quàm sanctam Marcellam vnicum viduitatis exemplar, ne facile maledicis & inuidis opuscula mea tradatis, neq; detis sanctum canibus, & margaritas mittatis ante porcos. Qui cū bona imitari non queant, quod solum facere possunt, inuident, & in eo se doctos eruditosq; arbitrātur, si de alijs detrahant. Quibus, obsecro, respondeatis, vt figant ipsi stilum, tria, vt dicitur, verba coniungat, sudent paululum, experiantur semetipsos, & ex labore proprio discant ignoscere laborantibus. Scitis enim & ipsæ quod ad hoc me explanationum opus, inuitum & retrectantem compuleritis. Non quo ab adolescentia, aut legere vnquam, aut doctos viros ea, quæ nesciebā interrogare cessauerim, & me ipsum tantum (vt plerique) habuerim magistrum. Deniq; nuper ob hanc vel maximè causam Alexandriam perrexi, vt viderem Didymum, & ab eo in scripturis omnibus, quæ habebam dubia, sciscitaret. Sed cum aliud sit proprios libros componere, verbi gratia, de auaritia, & fide, de virginitate, de viduis, & super vnaquaq; materia testimonijs scripturarum hinc inde quæsitis eloquentiam iungere sæcularem, & penè in communibus locis pompaticum iactare sermonem: aliud in sensum prophætæ & apostoli ingredi, intelligere cur

scripserint, qua sententiam suā ratione firmauerint, quid habeant in veteri lege proprium, Idumæi, Moabitæ, Ammonitæ, Tyrij, Philisthij, Aegypti, & Assyrij: Quid rursus in nouo testamēto Romani, Corinthij, Galatæ, Philipenses, Thessalonicenses, Hebrai, Colossenses, & quam nūc ad Ephesios epistolam habemus in manibus. (Necesse est enim vt iuxta diuersitates locorum & temporum, & hominum, quibus scriptæ sunt, diuersas & causas & argumenta & origines habeāt.) Et quomodo beatus Ioannes in Apocalypsi sua ad septem scribens ecclesias, in vnaquaque earū specialia vel vitia reprehendit, vel virtutes probat: ita & sanctus apostolus Paulus per singulas ecclesias vulneribus medetur illatis, nec ad instar imperiti medici vno collyrio omnium oculos vult curare. Et quia iam ad Galatas, orantibus vobis, ante paucos dies quid nobis videretur expressimus: nunc ad Ephesios transeundum est, mediam apostoli epistolam, vt ordine ita & sensibus. Mediam autem dico, non quo primas sequens, extremis maior sit, sed quomodo cor animalis in medio est. Vt ex hoc intelligatis quantis difficultatibus, & quàm profundis questionibus inuoluta sit. Scribebat ad Ephesios Dianam colentes, non hanc venatricem, quæ arcū tenet atq; succincta est, sed illam multimammiam, quam Græci *πολυμασθον* vocant, vt scilicet ex ipsa quoque effigie, mentirentur omnium eam bestiarum & viuentium esse nutricem. Scribebat autem ad Metropolim Asiæ ciuitatem, in qua ita idololatria, & quod semper idololatriam sequitur, artium magicarum præstigiæ viguerant, vt Demetrius diceret, *Et magna dea templum Dianæ in nihilum reputabitur, destruetur quoque magnitudo eius, quam cuncta Asia & vniuersus orbis colit.* Deniq; triennio ibi Apostolus moratus est, nocte & die Dei euangelium prædicans, vt idololatriæ arce destructa, facile minorum vrbium templa caperentur. Hoc ipsum scriptura refert, quomodo Paulus ad Ephesios sermocinetur, dicens: *Quapropter vigilate, recordantes, quia triennio nocte ac die non cessauit cum lacrymis monere vnumquemq; vestrum: & nunc commendo vos Deo & verbo gratiæ eius, qui potens est adificare, & dare vobis hereditatem in sanctificationibus.* Indigebant enim commendatione apostoli ad Deum, quos tanto tempore demonū error tenuerat, & sciebant esse spirituales aliquas potestates, & in extis atque augurijs & diuinationibus quandam similitudinem diuinitatis agnouerāt. Vnde rursum ad eos loquitur. Propter quod confessor vos in die hac, quia mundus sum ego à sanguine omnium. Non enim subtraxi, quo minus annunciarer vobis omnem voluntatem Dei. Et in eodem loco: *Quomodo nihil subtraxerim eorum quæ vobis proderant, quin annunciarer, & docerem publice & domestice.* Legrant in Ezechiele quòd speculator, qui populo hostium non prædixisset aduentum, sanguis ciuium exigeretur de manibus eius, & propterea omnem se voluntatem Dei, & vniuersa, quæ illis vitia forent, annunciasse memorauit, vt liber esset à sanguine eorum. Vt autē sciatis eos qui in Epheso crederant, dæmoniis præstigijs & magiæ fuisse artibus obligatos, in eisdem apostolorum actibus replicatur & dicitur: Plurimi

quoq;

Mat. 7. 6

E
Aa. 19. d

quoque eorum qui curiosa gesserant, comportantes libros, combusserunt coram omnibus, & computauerunt pretium eorum, & inuenerunt argenti quinquaginta millia: sic potenter verbum Domini crecebat & confortabatur. Hæc iccirco vniuersa replicauimus, vt ostenderemus quare Apostolus in hac vel potissimum epistola obsecuros sensus & ignota sæculis sacramenta congesserit, & de sanctarum contrariarumq; virtutum docuerit potestate, qui sint dæmones, quid valeat, quid ante fuerint, & quomodo post aduentum Christi sint diruti atq; destructi. De quibus ait: *Non est nobis pugna aduersum carnem & sanguinem, sed aduersum principatum & potestates, aduersus rectores tenebrarum istarum, aduersus spiritualia nequitiæ in cælestibus.* Et in alio loco: *Permanebo autem Ephesi usque ad pentecostem. Ostium enim mihi apertum est magnum & efficax, sed aduersus multi.* Permansit a. Ephesi vsq; ad pentecostem: tēp^lætiæ atq; victoriæ, quo nō flectimus genua, nec curuamur in terrā, sed cum domino resurgētes ad cælōrum alta sustollimur. Et permansit, quia apertū ei erat ostiū, & non ostiū

Ephes. 6. b
1. Cor. 16. b

COMMENTARIORVM HIERONYMI IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM

LIBER VNVS.

Aulus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei. Si, per, præpositio ministerium eius per quem res agitur ostendit, videtur mihi in illam sententiam sensus iste congruere: *Nemo venit ad me, nisi pater meus attraxerit eum ad me.* Atque ita fiet, vt & illud quod in Ioannis euangelio legitur: *Omnia per illum facta sunt:* haud dubium quin

F
Ioan. 6. c

Ioan. 1. a

Exod. 3. d

1. Cor. 1. d

1. Cor. 7. c

per filium, non præiudicat domino nostro Iesu Christo, quasi ex eo minor sit, quod patris obtemperet voluntati: quomodo & nunc non præiudicat patri, quod per voluntatem illius Paulus Apostolus Iesu Christi sit. Alij vero ita locum istum intelligunt, vt Paulum apostolum Iesu Christi per voluntatē Dei, qui sit Christus, ostendi putent: Vt sicut sapientia & verbum, & virtus Dei, & veritas, & refurrectio, & via dicitur, ita etiam voluntas appelletur. Nonnulli nihil recte existimant, vtrum per voluntatē Dei, an ex Dei dixerit voluntate, quia his præpositionib. Apostolus indifferenter vtatur, & idipsū significare per voluntatē Dei, quod si dixisset, ex voluntate Dei.

Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi: qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo. Sicut stum Iesum Christum: siue ad singulos referenda sunt singula, vt gratia ad Deum patrem, pax vero referatur ad Christū. Si quidem statim sequitur: In laudem gloriæ gratiæ suæ: in qua gratificauit nos in dilecto, vt gratia patris in eo sit, quod filio pro salute nostra dignatus est mittere: Pax vero filij in eo, quod per ipsū patri reconciliati sumus, & destructo medio patrie, inimicitias in carne sua euacuans, fecerit vtrumq; vnū. *Benedictus Deus, & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali, &c.* Quo modo secundū substantiam atque naturam Deus bonus nos communionē sui effecit bonos, & loquitur ad Israel: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum:* ita ipse benedictus nos præstat esse benedictos. Dat quippe legislator benedictiones, & benedictio domini super caput iusti, cuius benedictionis cognomentum habet Baruch: qui in lingua nostra, benedictum sonat. Benedixit autem nos, non in vna benedictione, sed in cunctis. Non quo omnes omnia consequamur, sed dum singuli vel singulas vel plures habemus ex omnibus, omnes per singulas possideamus. Et non in terrenis benedictionibus, sed in spiritualibus. Sunt quippe terrenæ benedictiones, habere quempia liberos, affluere opibus, honore & sanitate gaudere: quæ terrena benedictio vsque ad irrationabilia iumenta descendit. Dicitur est quippe de illis: *Benedixit eis dominus, & dixit: Crescite & multiplicamini.* Spirituales vero benedictiones in cælestibus sunt: quia terra benedictionem non capit spiritualem. Siquidem & benedictiones illæ, quæ in Leuitico Dei præcepta seruantibus promittuntur, verbi causa, externis genibus tænerare, plena esse horrea frumentis: benedictos esse in vrbibus, benedictos in agris, & cætera his similia, in prophetis non videmus expleta: hominibus, qui in melotis & in caprinis pellibus errauerunt: in egestate, in angustia, in desertis montibus: in speluncis & caernis petrarum, persecutorum impetus declinantes. Spiritualiter ergo a c

C Et fidelibus in Christo Iesu. Quoniam sanctificata est mulier infidelis in fratre fideli, & vir infidelis sanctificatus est in muliere fideli. Et sunt vasa quoque sancta, & mutæ pecudes quæ Deo mañantur in templo, propterea eos quos sanctos dixerat, vocauit & fideles: quia fides ex mentis propriæ descendit arbitrio, sanctificatio verò ex sanctificantis inter-

modicum sed magnum, vt victo forti atque superato, domum eius inuaderet, spoliaret, euerteret, & captiuam duceret captiuitatem: qui satellitum suorum agminibus congregatis, tota contra Apostolum acie dimicauit, & victus est. Qui sint autem Ephesij, & hinc vel maxime comprobatur, quod sicut Ioannes mysterium natiuitatis antiq; domini relaturus in pectus eius recubuit, & de purissimo fonte hausit riuulum doctrinarum, ita & hi in abeuntis Pauli collum ruentes, osculis atque complexibus suis indicauerunt vnum se cum eo scientiæ habere thesaurum, & magistrum desiderium lacrymis cõtestati sunt. Illud quoque in præfatione cõmoneo, vt sciatis Origenem tria volumina in hanc epistolā conscripsisse, quem & nos ex parte secuti sumus. Apollinarium etiam & Didymum quosdam cõmētarios edidisse, è quibus licet pauca decerpimus, & nonnulla quæ nobis videbantur adiecimus siue subtraximus, vt studiosus statim in principio lector agnoscat hoc opus vel alienum esse, vel nostrum.

G

Aa. 19. g

Aulus apostolus Iesu Christi magis quam fidem paratus sit prodere [quod de nonnullis philosophis legimus, & ne illi satis gloriarentur, Atheniensis meretrix perperauit] iste quidem fidelis est, sed non est fidelis in Christo Iesu. *Gratia vobis & pax à Deo patre nostro, & domino Iesu Christo.* Siue ambo ad vtrumque, hoc est, & gratia, & pax: tam ad Deum patrem quàm ad dominum nostrum Iesum Christum: siue ad singulos referenda sunt singula, vt gratia ad Deum patrem, pax vero referatur ad Christū. Si quidem statim sequitur: In laudem gloriæ gratiæ suæ: in qua gratificauit nos in dilecto, vt gratia patris in eo sit, quod filio pro salute nostra dignatus est mittere: Pax vero filij in eo, quod per ipsū patri reconciliati sumus, & destructo medio patrie, inimicitias in carne sua euacuans, fecerit vtrumq; vnū. *Benedictus Deus, & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali, &c.* Quo modo secundū substantiam atque naturam Deus bonus nos communionē sui effecit bonos, & loquitur ad Israel: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum:* ita ipse benedictus nos præstat esse benedictos. Dat quippe legislator benedictiones, & benedictio domini super caput iusti, cuius benedictionis cognomentum habet Baruch: qui in lingua nostra, benedictum sonat. Benedixit autem nos, non in vna benedictione, sed in cunctis. Non quo omnes omnia consequamur, sed dum singuli vel singulas vel plures habemus ex omnibus, omnes per singulas possideamus. Et non in terrenis benedictionibus, sed in spiritualibus. Sunt quippe terrenæ benedictiones, habere quempia liberos, affluere opibus, honore & sanitate gaudere: quæ terrena benedictio vsque ad irrationabilia iumenta descendit. Dicitur est quippe de illis: *Benedixit eis dominus, & dixit: Crescite & multiplicamini.* Spirituales vero benedictiones in cælestibus sunt: quia terra benedictionem non capit spiritualem. Siquidem & benedictiones illæ, quæ in Leuitico Dei præcepta seruantibus promittuntur, verbi causa, externis genibus tænerare, plena esse horrea frumentis: benedictos esse in vrbibus, benedictos in agris, & cætera his similia, in prophetis non videmus expleta: hominibus, qui in melotis & in caprinis pellibus errauerunt: in egestate, in angustia, in desertis montibus: in speluncis & caernis petrarum, persecutorum impetus declinantes. Spiritualiter ergo a c

H

Infr. 2. e

Leu. 20. b
Deut. 11. a
& 28. a
Prov. 10. b

Gen. 1. d

Deut. 28. a
Leu. 26. c

Heb. 11. g

HIERON
M. 7. 8.

A

cupienda sunt omnia: & spiritualia, non in terrenis locis, sed in caelestibus expectanda. Quod vero ait: benedixit nos in omni benedictione spirituali in caelestibus, quasi iam in praeterito factum sit, & non in futuro promissum, id est, benedixit, & non benedicturus est: Queritur quo modo adhuc in terra nos positos, caelesti benedictione benedixerit. Siue legitur quod conuersatio nostra in caelis est, & non sumus de mundo isto, sed deposita imagine choici, portamus imaginem supercaelestis, & in carne non uiuimus, sed in spiritu: & thesaurizamus nobis in caelis, ubi & cor habemus dicimur nunc caelesti benedictione benedicti: siue certe, quod omnis benedictio spiritualis in Christo, licet in terra sit, tamen de caelestibus computetur. *Benedixit nos*, inquit *in omni benedictione spirituali in caelestibus in Christo*: In sermone Dei, & sapientia, & veritate ceterisque virtutibus. Dupliciter autem legendum: *Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi*: ut sit benedictus Deus qui vniuersorum conditor est, & huiusmodi distinctio, deinceps inferatur: qui est & pater Domini nostri Iesu Christi. Vel ita: ut Deus & pater, ad Dominum nostrum, in commune referatur. Benedictus Deus eius, qui assumptus est hominis, & pater eius, qui in principio apud Deum fuit Deus verbum. Non quo alius assumptus homo, & alius sit sermo qui assumptus: sed quo vnus atque idem pro varietate causarum, nunc sublimis, nunc humilis praedicetur.

B

a ¶ Sicut elegit nos in ipso ante constitutionem mundi: ut essemus sancti & immaculati coram ipso. Pro constitutione mundi, in Graeco scriptum habet *ἡ ἀρχὴ τοῦ κόσμου*, non id ipsum autem *ἡ ἀρχὴ τοῦ κόσμου*, quod constitutio sonat. Vnde & nos propter paupertatem linguae, & rerum nouitate, & sicut quidam ait: quod sit Graecorum & sermo latinus & lingua felicior: conabimur non tam verbum transferre de verbo, quod impossibile est, quam vim verbi quodam explicare circuitu. *ἡ ἀρχὴ τοῦ κόσμου* proprie dicitur cum quid deorsum iacitur, & in inferiorem locum mitritur de sublimi, vel cum aliqua res sumit exordium. Vade & hi qui equum futurarum prima iaciunt fundamenta *ἡ ἀρχὴ τοῦ κόσμου*, i. e. deorsum initia fundamentorum iecisse dicuntur. Volens itaque Paulus ostendere quod Deus vniuersa sit machinatus ex nihilo non conditionem, non creaturam atque facturam: sed *ἡ ἀρχὴ τοῦ κόσμου*, id est, initium fundamenti ad eum retulit: ut non iuxta Manichaeum & ceteras haereses quae factorem & materiam ponunt aliquid vnde creaturae factae sint, antecesserit creaturas: sed omnia ex nihilo subsisterint. Quod autem electos nos, ut essemus sancti & immaculati coram ipso, hoc est Deo ante fabricam mundi testatus est, ad praescientiam Dei pertinet: cui omnia futura iam facta sunt, & antequam fiant vniuersa sunt nota.

Cal. 1. c
Infr. eod.
Gier. 1. b

Sicut & Paulus ipse praedestinat in vtero matris suae, & Hieremias in vulua sanctificatur, eligitur, roboratur, & in typo Christi propheta gentibus mittitur. Alius vero qui Deum iustum conatur ostendere, quod non ex praedicio scientiae suae, sed ex merito electorum vnumquemque ligat: dicit ante visibiles creaturas caelum, terram, maria, & omnia quae intra ea sunt fuisse alias inuisibiles creaturas, in quibus & animas, quae ob quosdam causas soli Deo notas, delectae sint deorsum in vallem istam lacrymarum, & in locum afflictionis & peregrinationis nostrae, in quo sanctus constitutus, orabat ut ad sedem pristinam reuerteretur, dicens: *Hae mihi quia incolatus meus prolongatus est: habitauit cum habitantibus Cedar: multum peregrinata est anima mea.* Et in alio loco: *Miser ego homo: quis me liberabit de corpore mortis huius?* Et melius est reuerti & esse cum Christo. Et alibi: *Antequam humiliarer ego peccaui*, & cetera his similia. Itaque priusquam animae, inquit, praecipitarentur in mundum, & mundus ex animabus fieret, cum habitatricibus suis in infimum ipse delectus, elegit Paulum Deus & ei similes coram se, qui erant sancti & immaculati. Nemo autem eligitur nisi de pluribus, & ubi sunt aliqui viliores, ibi electio perpetratur. Quomodo autem in Babylonia captiuitate, quando a Nabuchodonosor in Chaldaeam abductus est populus, misi sunt prophetae Ezechiel, Daniel, tres pueri,

Psal. 119. a
Rom. 7. d
Phil. 1. d
Psal. 118. a

C

Aggeus, Zacharias, non quo & ipsi meruerint captiuitatem, sed ut essent in solatio captiuorum: ita & in illa deiectione mundi, eos qui antequam mundus fieret, electi erant a Deo, missos esse in eruditionem & magisterium animarum peccatrici, vt ad praedicationem eorum reuerterentur ad eum locum vnde corruerant: Et hoc est quod a Moysse in octogesimo nono psal. dicitur: *Domine refugium factus es nobis in generatione & generationem: Antequam montes firmarentur & fieret terra, & orbis terrarum:*

Psal. 11. a
Can. 4. b

Psal. 142. a

ibidem

ibidem
D

Quod scilicet antequam mundus fieret, & vniuersa generatio principium sumeret, sanctis suis Deus refugium fuit: Quod autem ait, vt essemus sancti & immaculati coram ipso. Inter sanctum & immaculatum hoc interest, quod sanctus & immaculatus quoque intelligi potest, immaculatus vero non statim & sanctus: Paruuli quippe immaculati sunt, quia integro corpore nullum fecere peccatum, & tamen non sancti quia sanctitas voluntate & studio comparatur. Et quod immaculatus dici potest ille qui peccata non fecit: Sanctus autem is qui virtutibus plenus sit, iuxta illud quod in quodam psalmo scribitur: *Qui ambulat sine macula, & operatur iustitiam:* Et in Cantico canticorum. *Tota speciosa es proxima mea, & macula non est in te.* Queritur quomodo sanctus quis & immaculatus sit coram Deo, cum propheta testetur, dicens: *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Aut enim sancti & immaculati coram Deo Ephesij sunt, & falsum est hoc quod dicitur: *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Aut si nemo iustificatur in conspectu Dei: falsum est quod praecessit, sanctos & immaculatos esse in conspectu Dei. Ad quod bisariam est respondendum. Non enim ait Paulus: Elegit nos ante constitutionem mundi, cum essemus sancti & immaculati: sed elegit nos ut essemus sancti & immaculati, hoc est qui sancti & immaculati ante non fuimus, ut postea essemus. Quod & de peccatoribus ad meliora conuersis dici potest, & stabit illa sententia: *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens:* id est in tota vita sua, in omni quo in mundo isto conuersatus est tempore. Quod quidem ita intellectum, & aduersum eum facit, qui antequam mundus fieret, animas dicit electas esse propter sanctitatem, & nullum vitium peccatorum. Non enim, ut ante iam diximus, eliguntur Paulus & qui ei similes sunt, quia erant sancti & immaculati: sed eliguntur & praedestinantur, ut in consequenti vita per opera atque virtutes sancti & immaculati fiant. Deinde & sic sentiendum est, quia non dixerit: Non iustificabitur in conspectu tuo quisquam viuens, sed omnis viuens: id est non iustificabuntur omnes, iustificabuntur vero aliqui.

b ¶ In charitate praedestinas nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipso. Dupliciter legendum, vt charitas vel cum superioribus vel inferioribus copuletur. Cum superioribus ita, vt essemus sancti & immaculati coram ipso in charitate & postea sequatur, praedestinas nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipso. Cum inferioribus a sic: in charitate praedestinas nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipso. Differentiam vero Graeci sermonis *ἀγαπῶντες* & *ἐκλεκτοί* Latinus sermo non explicat. Superior quippe sermo ad eos refertur, qui antea non fuerunt, & priusquam fierent de his cogitatum est, & postea subsisterunt. Inferior vero de eo quem nulla cogitatio, voluntas nulla praecessit, sed semper fuit, & nunquam vt esset accepit exordium. Vnde recte nunc de his qui cum ante non essent postea subsisterunt dicitur *ἐκλεκτοί*. De filio vero, hoc est, de domino nostro Iesu Christo, in alio loco scriptum est *ἐκλεκτός*: quia semper cum patre fuit, & nunquam cum, vt esset, voluntas paterna praecessit. Ex quo colligitur, semper patrem, semper fuisse filium, & in quibus aeternitas coequalis est, eandem esse naturam. Nec non etiam hoc inferendum, quod cum praedestinet nos, siue praefinit Deus in adoptionem filiorum per Iesum Christum, tamen non ante filij esse possumus, nisi filij eius Iesu Christi fidem & intelligentiam recipiamus. Et ille quidem natura filius est, nos vero adoptione. Ille nunquam filius non fuit, nos antequam essemus, praedestinati sumus, & tunc spiritum adoptionis accepimus, quando credidimus in filium Dei.

Rem. 1. d

E a ¶ *Secundum placitum voluntatis suae.* Verbum *indivisius* quod Latinus interpretatus est placitum, apud Græcos compositum est ex duobus integris *δωδ* & *εὐδοκία*, à bene & à placito, quod nos possumus dicere beneplacitum: quia non statim omne quod placuit, & bene placere potest, sed ibi tantum

indivisius, hoc est beneplacitum dicitur, ubi quod placuit, recte placitum comprobatur. Hunc autem sermonem de Hebraico *לצדק* Lxx. interpretes transtulerunt, rebus novis, nova verba fingentes. Invadunt itaque in hoc loco occasionem, qui ante conditionem mundi, animas putant cum angelis & ceteris virtutum nominibus in caelesti Hierusalem fuisse versatas, quod nec beneplacitum Dei, nec in laudem gloriae eius & gratiae possit intelligi, alios nos, barbaros, seruos, debiles, alios diuite, Romanos, liberos, sanos, ignobiles vel nobiles, in diuersa orbis parte generari: nisi causae praecesserint, quibus ex meritis haec animarum vnaque que sortita sit. Et illud quod ad Romanos scriptum se quidam putant nosse, nec notunt: *An non habet potestatem singulus de eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam*, ad eundem sensum referunt: vt quomodo vita bona siue mala, laboriosa vel facilis, frustra in isto mundo agitur, nisi credamus Dei futuram iudicium esse, ita & diuersitas in hoc mundo nascens iustitiam Dei arguat, nisi animarum merita praecesserint. Si enim, iniquant, haec non ita accipimus, nec beneplacitum voluntatis Dei erit, nec in laudem gloriae & gratiae eius: alios elegisse ante constitutionem mundi, vt essent sancti & immaculati, & haberent adoptionem per Iesum Christum, alios vltimae conditioni, & penis perpetuis destinasse.

F b ¶ *In laudem gloriae gratiae suae, in qua gratificauit nos in dilecto.* Quae laus, inquit, gloriae gratiae Dei est, alios gratificare in Christo, alios aeternis praeparare supplicijs: amare Iacob antequam oriatur ex vtero, odisse Esau priusquam digna odio perpetraret, nisi causae praecesserint, quae iustitiam Dei probent. Omnis ergo gratia, quam consequimur, in gloriam & laudem eius, qui nos gratificauit in dilecto, hoc est in domino nostro & Salvatore completur, quia absque sapientia, veritate, iustitia, pace, redemptione, ceterisque virtutibus, nullum bonum intelligi potest. Nec putandum quod in Latinis codicibus habetur scriptum esse, in dilecto filio suo, sed simpliciter, in dilecto, & si quidem esset additum, dilecto Dei vel dilecto patris, esset simplex intelligentia & omnium opinione vulgata, quod dominus noster Iesus Christus diligeretur à patre, sed non magni aliquid proprietati filij cederemus, cum sic filius diligeretur vt cetera. Dic tur quippe ad Deum *Diligis omnia, & nihil abucis eorum quae fecisti: Neg, n. odio quid habes cordi dicit.* Aut si esset appositum, in qua gratificauit nos in dilecto praeter omnibus, vniuersos scrupulus fuisset ablatas, quia & patriarchas & prophetas, & omnes sanctos viros scimus à Deo fuisse dilectos. Nunc vero in eo quod absolute locutus est, dicens, in dilecto: ita mihi intelligendum videtur, vt subaudiatur, ab omnibus. Si enim Christus, vt saepe iam diximus sapientia est, iustitia, pax, gaudium, continentia, & cetera haec virtutum vocabula, etiam hi qui sequi nequeunt, diligunt: & nullus tam confesi sceleris est, vt non sapientiam & iustitiam amare se dicat. Quomodo & de substantia Dei omnium hominum consentit opinio, quod diuina sit, & nullius sensu facile comprehendatur, errat vero vnusquisque dum talem vel talem eam putat: ita & Christum, secundum id quod diuersas virtutes sonat, omnes diligunt, licet plures factis non possint probare quod diligunt. Ille est dilectus, quem aestimo & in Esaia significari: *Cantabo dilecto canticum dilecti vineae meae: & vinea facta est dilecto.* Et in vigesimo octavo psalmo: *Conteret dominus cetros Libani, & comminet eas vt vitulum Libani, & dilectus sicut filius vnicornium.*

e ¶ *In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, remissionem, &c.* Ille redimitur, qui captiuus est, & in hostium veniens potestatem liber esse desinit: ita & nos quidam dicunt in hoc mundo esse captiuos, & sub principibus &

potestatibus iugo seruitutis teneri, nec ante vincetas catenis explicare manus, & oculos sursum attollere, nisi redemptor advenit. Sed quis iste aium tantus & talis, qui possit pretio suo totum orbem redimere? Iesus Christus filius Dei proprium sanguinem dedit, & nos de seruitute eripiens, libertate donauit. Et reuera, si historijs gentilium credimus, quod Codrus & Curtius & Decij, mures, pestilentias vrbium, & fames & bella suis mortibus representant, quanto magis hoc in Dei filio possibile iudicandum est, quod cruore suo, non vrbem vnam sed totum purgavit orbem.

Secun- Dupliciter vero sanguis Christi & caro intelligitur: spiritualis illa atque diuina, de qua ipse dixit, *Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus*: Et, *nisi manducaueritis carnem meam, & sanguinem meum biberitis, non habebitis vitam aeternam.* Vel caro & sanguis, quae crucifixa est, & qui militis effusus est lancea. Iuxta hanc diuisionem & in sanctis eius diuersitas sanguinis & carnis accipitur, vt alia sit caro quae visura est salute Dei, alia caro & sanguis quae regnum Dei non queant possidere. Consequenter autem post redemptionem sanguinis Christi, remissionem accepisse scribitur peccatorum: Quia nisi redempti fuerimus frustra nobis peccata donantur. Nec ante veniam accipere possumus delictorum, & serui esse cessamus, nisi pretium pro nobis crucientis quondam victor acceperit.

d ¶ *Secundum diuitias gratiae eius, quae abundauit in nobis.* Qui intelligit hoc quod dictum est: *Gratia estis saluati, & non ex operibus*: & quinquaginta & quingentorum denariorum in euangelio debitorem, quod cui plus dimittitur, plus diligit, iste potest scire quod secundum diuitias suas Dei gratia abundarit in nobis, maxime in ecclesia de gentibus congregata, quae aliena fuit à testamento & promissionibus Israel, cuius delicto nos salutem consecuti sumus. An non est magnitudo gratiarum in Paulo & in ceteris sanctis, de quibus dicitur: *Nescitis quoniam angelos iudicabimus?* & in alio loco: *In quem desiderant angeli considerare.* & rursum: *Pater da vt quomodo ego & tu vnum sumus, sic & ipsi in nobis vnum sint.* Has diuitias gratiarum ille in se non facit vacuas, qui quantum valet humana fragilitas, nititur, laborat atque contendit, & cum Apostolo loquitur: *Gratia eius in me non fuit vacua.* Qui vero beneficij magnitudinem non recordans ad deteriora delabitur, in isto diues gratia Dei, & opulenta largitio paupertate tenuatur.

e ¶ *In omni sapientia & prudentia notum nobis faciens mysterium voluntatis suae.* Sapientiam & prudentiam esse diuersas Stoici quoque opinantur, dicentes: Sapientia est rerum diuinarum humanarumque cognitio: Prudentia vero tantum mortalium. Iuxta hanc diuisionem possumus sapientiam inuisibilem & visibilem accipere, prudentiam v. tantum visibilem. Queritur itaque quomodo nobis Deus in omni sapientia & prudentia notum fecerit mysterium voluntatis suae. Et quidem primū simpliciter accipiendum quod mysterium voluntatis eius, redemptione nostra fit per sanguinem filij ipsius, & remissio peccatorum, secundum diuitias gratiae eius, quae abundauit in nobis: Quod scilicet nos in domini passione credentes (quae est stultitia non creditibus) sapientiam possideamus atque prudentiam. Deinde quod per scripturas suas nobis nota fecerit vniuersa mysteria: quomodo primum caelum & terram machinatus sit, & omnia quae intra ea sunt fecerit, ordinari atque distinxerit, vt plasmatus homo, & vsque ad passionem Christi mundus impletus sit, quomodo ex visibilibus ea quae sunt inuisibilia cognoscantur. Ad extremum, quod etiam ea quae in terra sunt, sapientia indigeant atque prudentia. Quorus enim quisque nostrum scit quid sit illud quod aues in aera suspendat, pisces in fluctibus non necet, hominum gressus promoueat, & rabiem incitet bestiarum. Sed qui diligens lector est statim nobis illud opponet: Si ex parte cognoscit Paulus, & ex parte propheta, & nunc videt per speculum in enigmate, quomodo vel ipsi vel Ephesij in omni sapientia atque prudentia Dei mysterium reuelatum est. Haec itaque necessitate compellunt

G

Joan. 6. f

Eph. 4.0. b
1. Cor. 15.

Eph. 2. b
Luc. 7. f

H

Rom. 11. b

1. Cor. 6. n
4. Pet. 1. b
Joan. 18. b

1. Cor. 15. b

1. Cor. 13. a

HIERON
VI. 7. 8.

A

mutare ordinem lectionis, & facere. Secundum placitum voluntatis suae, in laudem gloriae gratiae suae, in qua gratificauit nos in dilecto in quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum, secundum diuitias gratiae eius, quae abundauit in nobis in omni sapientia & prudentia ut cum hucusque distinxerimus, quo scilicet, omnia sapientia & prudentia, ad superiora iungantur, deinceps inferamus: Notum faciens nobis mysterium voluntatis suae secundum placitum suum. Potest autem & hac manente sententia, quod ex parte videant, & ex parte prophetent, nunc in omni sapientia & prudentia dici, reuelatum eis esse mysterium: Non quod ipsi in omni sapientia & prudentia mysterium didicerint: sed Deus in omni sapientia sua atque prudentia iuxta quod consequi poterant, eis mysterium reuelauerit.

a ¶ *Secundum placitum suum, quod proposuit in eo in dispensatione plenitudinis temporum.* Supra dixerat, secundum placitum voluntatis suae, nunc secundum placitum suum, voluntate detracta. Ibi *αὐτοῦ τοῦ θεοῦ*, id est, praedestinationem in adoptionem filiorum per Iesum Christum posuit, hic vero *αὐτοῦ θεοῦ*, id est, propositionem. Inter praedestinationem autem & propositum hi qui solent inter verba discutere, hoc asserunt interesse, quod praedestinatio alicuius rei multo ante in mente eius qui destinet, quid futurum sit, praefigurat. Propositum autem eum iam vicina sit machinatio, & pene cogitationem sequatur effectus. Quod vero ait: proposuit in eo, ad mysterium referendum est: Siquidem supra dixerat, *ut notum faceret nobis mysterium voluntatis suae*, quod mysterium dispensatio est plenitudinis temporum, ut statuto tempore omnia compleantur.

B

Quomodo enim haeres quam diu paruulus est, licet ipse bona sint, tamen necdum ei debetur haereditas: ita & mysterium, quod praedestinatum fuerat a Deo in adoptionem filiorum eius, ante non potuit dispensari, nisi suo venisset tempore. De quo & alibi numero singulari Paulus ait: *Ut autem venisset plenitudo temporis, misit Deus filium suum, qui ante uenit non potuit, nisi mysterium temporis impleteretur.*

b ¶ *Recapitulare omnia in Christo, quae in caelis & quae in terra sunt in ipso.* Pro recapitulare in Latinis codicibus scriptum est, in-staurare. Et miror cur ipso verbo Graeco non vsi sint translators, cum istiusmodi licentia, dialectica & philosophia, sicut in Graeco habentur, assumptrae sint. Nam & oratores in epilogis uel ante epilogos in fine causarum, propter memoriam iudicium, & eorum qui audire negotia, recordationem, id est, ἀναμνηστικὸν solent facere: ut quae prius latius disputant breui postea sermone comprehendant, & unusquisque recordari eorum incipiat, quae audiuit. Sensus itaque in praesenti loco iste est. Omnis dispensatio, quae & ante mundum & postea esse coepit in mundo, tam inuisibilem quam visibilem creaturarum, aduentum Dei filij pollicebatur: Quod Adam qui de paradiso eiec-tus est, per Saluatorem reuocandus erat.

Quod in fabricatione turris, linguarum unitas scissa est: in Actibus apostolorum portendeat dona linguarum. Quod Isaac in typo domini crucem suam ipse portauit. Quod Samson sanctam comam nutriens, Dalila pauperis dilexit ample-xus, & omnia cordis sui secreta confessus est, Saluatoris & ecclesiae ex gentibus uere pauperis & egenae mysterium significabat. In cruce itaque domini & in passione eius recapitulata sunt omnia, id est, uniuersa in hac ἀναμνηστικῶσι supputata. Quod ut manifestius fiat, quotidiana consuetudinis aliquod ponamus exemplum. Verbi causa: Viginti denarios erogauit, rursum quinque, & alios quindecim triginta quoque & ter decies, per diuersa tempora dedi: Haec in vnum uolero supputare, centenarij mihi numeri summa succrescit, & in vno numero habeo omnia quae ante descripsi. Sic itaque uniuersa mysteria, & omnis dispensatio vetustatis, non solum quae in terris, sed etiam quae in caelis gesta est, in Christi passione completur. Cum enim semel mihi Christus passus fuerit, & sepultus, & resurrexerit, & ad patrem victor ascenderit, non necesse habeo veterem numerum, quia in vno omnia teneo. Diligenter attendite, quod non solum omnes

Galat. 4. 4

Genes. 3. d
Genes. 11. a
Actor. 2. a
Gen. 22. a
Iud. 16. d

G

historiae scripturarum, quas in terra gestas Spiritus sanctus enumerat: sed etiam in caelestibus, quae nobis occultae sunt, in Christi recapitulata passione teneantur.

c ¶ *In quo & sorte vocati sumus, praedestinati secundum propositum eius, qui uniuersa operatur secundum consilium voluntatis suae.* Verbum haereditatis & sortis, per quas in Christi partem uenimus, ostendit nos de alia potestate ad aliam transmigratione, & secundum illud quod in Deuteronomio scriptum est: *Quando diuidebat altissimus gentes, eam disseminabat filios Adam, de angelorum ditione ad partem domini esse translatos. Et illi quidem aliena & sibi vel commissa vel usurpata tenuerunt. Ille uero recepit sua,*

Deut. 23. a

Phil. 97. d

& ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, id est, eos qui ante capti fuerant in perditionem, ipse cepit ad vitam, ut reduceret in excelsum: & quodammodo est capta captiuitas, dum per secundam captiuitatem, qui prius capti fuerant, liberatur. Considerandum quod & hic *αὐτοῦ τοῦ θεοῦ*, id est, praedestinatio & propositum simul positae sint, iuxta quae operatur omnia Deus secundum consilium voluntatis suae. Non quo omnia quae in mundo fiunt, Dei uoluntate & consilio peragantur (alioquin & mala Deo poterunt imputari) sed quo uniuersa, quae facit, consilio faciat & uoluntate, quod scilicet & ratione plena sint & potestate facientis. Nos homines plerique uolumus facere consilio, sed nequaquam uoluntatem sequitur effectus. Illi autem nullus resistere potest, quin omnia quae uoluerit faciat. Uult autem ea quaecumque sunt plena rationis atque consilij: uult saluari omnes, & in agnitionem ueritatis uenire. Sed quia nullus absque propria uoluntate saluatur (liberi enim arbitrij sumus) uult nos bonum uelle: ut cum uoluerimus, uelit in nobis & ipse suum implere consilium.

1. Tim. 2. b

D

d ¶ *Ut simus in laudem gloriae eius qui ante sperauimus in Christo.* Si sperauimus tantum dixisset in Christo, & non praemisisset, ante sperauimus, quod Graece dicitur *προσπεσασκεν*, esset manifestior sensus, eos qui sperauerunt in Christo, sorte uocatos esse & praedestinos secundum propositum eius, qui uniuersa operatur iuxta consilium voluntatis suae. Nunc uero praedestinationis adiectio, ad illam nos intelligentiam trahit, de qua superius disputauimus, exponentes hoc quod scriptum est: *Qui benedixit nos in omni benedictione spirituali, in caelestibus in Christo: sicut elegit nos in ipso ante constitutionem mundi, ut essemus sancti & immaculati coram ipso.* Quod scilicet sicut iam nos benedixit omni benedictione spirituali in caelestibus, & elegerit ante constitutionem mundi: ita etiam nunc sperasse ante dicamur in Christo, ex eo tempore quo electi & praedestinati & benedicti sumus in caelestibus. Alius uero hoc dogma non sustinens, quod ante fuerimus & sperauerimus in Christo, quam in isto corpore degeremus, illo intelligentia transferet: ut dicat, in aduentu domini Saluatoris, quando in nomine eius omne genu flexerunt, caelestium, terrestrium, & infernorum: *& omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris: cum ei fuerint uniuersa subiecta: alios uoluntate, alios necessitate subiiciendos: & eos qui ante praesententiam maiestatis eius sperauerint in eum, futuros esse in laudem gloriae eius, & uocati *αὐτοῦ τοῦ θεοῦ*: eos uero qui reperti fuerint necessitate credentes, eo tempore quo nec diabolus & angeli eius poterunt negare regnantem, esse sperantes, sed non in laudem gloriae eius: Quod quidem & nunc ex parte uideamus expleri: quia alia sit merces eius qui uoluntate sequatur Deum, alia qui necessitate. Verum tamen siue per occasionem, siue per ueritatem tantum Christum annuncietur: dummodo sciat & sperans & ante sperans, quod pro diuersitate spei diuersa sint praemia recepturi.*

Phil. 2. b

e ¶ *In quo & uos audito uerbo ueritatis, euangelij salutis uestrae in, &c.* In quo haud dubium quin in Christo: Inter ceteros qui audierunt, uos quoque Ephesij uerbum ueritatis audistis, euangelium salutis uestrae: cui credentes, signati estis spiritu re promissionis sancto. Videtur autem iuxta ordinem lectionis non stare sententia: nec ei quod praeteritum est. (In quo

& uos

E & vos audito verbo veritatis euangelij salutis vestrae: reddi- tum aliquid quod sequatur: quia statim secundo ponitur, in quo: quod quia superfluum est, sublatum e medio potest textum reddere lectioni. Hoc autem patet Paulus de nimio amore Christi: vt eum semper quem diligebat, etiam super- fluè & extraordinarie nomina- ret. Quod potest absque nobis in omnibus epistolis eius lector diligens inuenire. Vnde & nunc secundo positum, in quo, ordi- nem deprehenditur turbasse sen- tentia, & anteriorem propositionem reliquisse pendentem. Neq; vero parua laus Ephesiorum est, non praedicationem, sed verbum veritatis audisse. Si quidem in- ter praedicationem & verbum veritatis multam esse distantiam,

2. Cor. 2. a & in alia epistola legimus: Et verbum, inquit, meum, & praed- icatio mea, non in persuasibilibus sapientia verbis, sed in ostensione spi- ritus & virtutis. Queramus diligentius, vbi alibi scriptum sit, quod verbum quis audierit veritatis: vt ex collatione eorum possit perspicue Pauli sensus aperiri: vbi quoque euangelium nominatum sit, siue cum additamento siue absolute. Verbi gratia cum additamento, euangelium meum, & euangelium Iesu Christi, & euangelium aeternum: vel quod nunc dicitur ad Ephesios, euangelium salutis vestrae. Absolutè vero, vt cum loquitur de Luca, Cuius laus in euangelio per omnes ecclesias. Signa- tur autem qui audierit verbum veritatis & crediderit in eo, spi- ritu repromissionis sancto. Quia multi sunt qui audierunt, & increduli permanentes, nequaquam signaculum sancti spi- ritus consecuti sunt. Dicitur & ad principem Tyri: Tu es signacu- lum similitudinis Dei. Signaculum autem Dei est: vt quo modo primus homo cõditus est ad imaginem & similitudinem Dei: sic in secunda regeneratione, quicumq; spiritum sanctum fue- rit consecutus, signetur ab eo, & figuram conditoris accipiat.

2. Cor. 3. e & in credulitate permanentes, nequaquam signaculum sancti spi- ritus consecuti sunt. Dicitur & ad principem Tyri: Tu es signacu- lum similitudinis Dei. Signaculum autem Dei est: vt quo modo primus homo cõditus est ad imaginem & similitudinem Dei: sic in secunda regeneratione, quicumq; spiritum sanctum fue- rit consecutus, signetur ab eo, & figuram conditoris accipiat.

Eph. 1. 8. e & in credulitate permanentes, nequaquam signaculum sancti spi- ritus consecuti sunt. Dicitur & ad principem Tyri: Tu es signacu- lum similitudinis Dei. Signaculum autem Dei est: vt quo modo primus homo cõditus est ad imaginem & similitudinem Dei: sic in secunda regeneratione, quicumq; spiritum sanctum fue- rit consecutus, signetur ab eo, & figuram conditoris accipiat.

Of. 4. e & in credulitate permanentes, nequaquam signaculum sancti spi- ritus consecuti sunt. Dicitur & ad principem Tyri: Tu es signacu- lum similitudinis Dei. Signaculum autem Dei est: vt quo modo primus homo cõditus est ad imaginem & similitudinem Dei: sic in secunda regeneratione, quicumq; spiritum sanctum fue- rit consecutus, signetur ab eo, & figuram conditoris accipiat.

bo, qui nobis tribuitur, non est extra nos, sed intra nos est: sic & ipsa hereditas, hoc est regnũ Dei, quod intra nos est, in nobis versatur intrinsecus. Quæ enim potest esse maior heredi- tas, quam contemplari & videre sensu pulchritudinem sapien- tia & verbi & veritatis & luminis, & ipsius ineffabilem & ma- gnificam Dei considerare natu- ram, omniumque quia ad simili- tudinem Dei conditi sunt, sub- stantiam contueri? Iste autem spiritus repromissionis sanctus, qui est arrabo hereditatis nostræ, iccirco nunc sanctis datur, vt re- dimantur & copulentur Deo in laudem gloriae ipsius. Non quod Deus laude alicuius indigeat, sed quod laus Dei laudatoribus pro- fit, & dum per singula opera maiestatem ipsius magnitudi- nis

nemque cognoscunt, ad laudandum eum miraculo stuporis erumpant.

b ¶ Propterea & ego audiens, &c.] Licet verbi ad verbum ex- pressa translatio possit apostolum diligenti excusare lectori, quod videatur omnis sententia scateri contextus, & solacium fieri: tamen & in græco vitium sonat. Vnde & nos Græcis potius calumniatoribus respondentes, conabimur ita iuxta sensum temperare ordinem lectionis, vt dicamus: Audiens fi- dem vestram in domino Iesu, & in omnes sanctos eius, vidēs- que differentiam fidei vestrae in dominum & in omnes sanctos eius: non cesso gratias agere, & memoriam vestri facere in ora- tionibus meis: vt domini nostri Iesu Christi Deus, pater autem gloriae, det vobis spiritum sapientia & reuelationis. Quod au- tem sequitur: illuminatos oculos cordis vestri: ita per hyper- baton reddi potest. Propterea & ego audiens fidem vestram in domino Iesu in agnitione eius, illuminatos oculos cordis ves- tri, & in omnes sanctos: non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri facere in orationibus meis: vt Deus domini nostri Iesu Christi, pater gloriae, det vobis spiritum sapientia, & reuelationis in agnitionem, vt sciatis quæ sit spes vocationis vestrae, &c. Porro Deus domini nostri Iesu Christi, pater autem gloriae, ita intelligendus, vt quo modo dominus noster Iesus Christus ipse est sermo, sapientia, veritas, pax, iustitia, fortitudo, ipse sit etiam gloria: secundum illud quod alibi di- citur: Apparebit gloria Dei: & in omni pene veteri lege scilicet, tum est, super tabernaculum testimonij visam esse gloriam Dei. Et psalmista canit: Exurge gloria mea, exurge. Quæ gloria illum- nans suo fulgore mundum, templum sibi de virginali vitro fa- bricata est, cuius templi pater gloriae efficitur Deus. Et vbi Christus gloria est, ibi tantum pater dicitur: vbi Iesus, ibi Deus eius absque additamento aliquo nominatur. Iste igitur Deus assumpti hominis, pater vero gloriae, sapientia, veritatis, dat credentibus in filium suum spiritum sapientia & reuelationis vt sapientes fiant, & reuelata facie gloriam domini contem- plentur. Quæ sapientia & reuelatio, cum eos sapientes fecerint, & mysteria illis occulta aperuerint, statim sequitur vt habeant illuminatos oculos cordis. Et verbis praesentibus approbatur secundum exterioris membra hominis, etiam interioris homi- nis membra dici. Ecce enim manifeste cordis oculos appella- uit, quos absq; sensu & mente intelligere non possumus: Huius & illud psalmista conuenit: Illumina oculos meos, ne vnaquam ob- dorsiam in morte. Et alibi: Sapientis oculi in capite eius. Si enim simpliciter oculos carnis accipimus, vtique non solum sapien- tis, sed etiam insipientis oculi in capite eius sunt. Caput itaque sapientis, sensus accipitur: quia alio verbo mens & animus & principale cordis appellatur. Quod vero ait, in agnitione eius id est, *ἐπιγινώσκοντες αὐτόν*, quidam sic intelligunt, vt inter *γινώσκοντες*, hoc est, inter notionem & agnitionem illud intersit: quod notio eorum sit quæ ante non sciuimus, & ea postea sci- re cepimus. Agnitio vero eorum quæ prius scientes deinceps scire desiimus, eorumq; postea recordamur, & priorem quã- dam vitam in caelestibus suspicantur, postquam in corpora ista deiecerit, & obliui Dei patris, nunc eum per reuelationem cognoimus secundum illud: Reminiscuntur, & conuertuntur ad do- minum omnes fines terræ, & cætera his similia replicantes.

c ¶ Vt sciatis quæ sit spes vocationis eius, &c.] cui semel iuxta orationem Pauli datus fuerit spiritus sapientia & reue-

G
H
L 5
lationis,
Leni. 9. d
Num. 9. e
Psal. 66. b
Psal. 12. b
Ecl. 2. b
Psal. 2. f

HIERON
VI. 7. 8.

A

lacionis, vt apertis oculis cordis aspiciat, iste sciet quæ reposita sunt vocatis, & quæ speranda sanctis Dei: quæ abundanter & large his qui hereditatem ipsius sustinent, est daturus. Ad quam noticiam magnitudo virtutis Dei est necessaria in his, qui iuxta similitudinem Pauli, credentes vocantur, per quam operatus est Deus in Christo Iesu, quem à mortuis resuscitauit. Dupliciter autem intelligenda hereditas, siue quod primogenitus omnis creaturæ hereditas sit animæ domini nostri Iesu Christi, & eius qui ex corpore & anima assumptus est hominis, nosque cum hereditate animæ hereditemus Deum verbû: siue quod in Christo hereditas nostra sit, patris & filij & spiritus sancti vna diuinitas: Vt quo modo vocatur hereditas domorum atque villarum, ea ipsa quæ ab hereditibus possidentur: sic ipse Deus hereditas crediturum sit atque sanctorum. Scriptum est & in veteri testamento: *Filijs autem Leui non dabitur hereditatem in medio fratrum suorum: quia ego pars eorum.* Et alibi: *Dominus hereditas eorum est.* Et sanctus qui extra Deum nihil habere se nouit, audacter loquitur: *Pars mea dominus.* Et: *Tu es pars hereditatis meæ & calicis mei.* Non ergo parui studij est vt sciamus spem vocationis & diuitias gloriæ hereditatis Dei in sanctis. Ea quippe indigemus, ad hæc cognoscenda, virtute, qua etiam in filio suo Deus vsus est suscitando: quem suscitauit non semel, sed semper à mortuis, & fecit eum in mortuis liberum, nulla mortis contagione maculatum. Quotidie Christus resurgit ex mortuis: quotidie in pœnitentibus suscitatur. Non quo non habuerit etiam secundum carnem potestatem animæ suæ ponendæ, & iterum resumendæ eius (nemo quippe tollit eam, nisi ponat illam à semetipso) sed quo iuxta dispensationem carnis & filij, homo & filius à Deo & patre suscitatus esse dicatur.

Num. 18. c
Iosue 13. b
Deut. 18. a
Psal. 72. d
Ch. 15. b

Ioan. 10. a

B

a ¶ *Et sedere eum faciens ad dexteram suam in cœlestibus super, &c.* Per humanam similitudinem, Dei potentiam demonstrauit, nõ quo solum ponatur, & Deus pater in eo sedeat, secumque filij habeat residentem: sed quo nos aliter indicantem atque regnantem nisi per nostra verba intelligere nequeamus. Ad hoc pertinet & illud, quod in centesimo nono psalmo scriptum est. Dixit dominus domino meo: sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Si enim iuxta regnantis habitum filius ad patris dexteram sedet: necesse est vt iuxta eandem similitudinem maior sit ab eo qui in læua parte confederit. Quod vt sciamus aliter intelligi quam littera resonat, idem psalmus in consequentibus docet, dicens: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Dominus à dextris tuis.* Quo modo enim cum filius patri ad dexteram sedeat, rursum pater à dextris eius esse perhibetur? Aut qua ratione terra scabellum est pedum eius, & cœlum thronus ipsius: cum & terram secundum Elaïam pugillo continere dicatur, & cœlum palmæ extentione metiri? Non enim potest intra id esse quod ab eodem continetur: nec in manu inclusum tenere, à quo ipse iuxta sedentis habitum circumdetur. Sicut ergo proximum esse Deo, vel ab eo procul recedere, non secundum locorum spacia, sed iuxta merita sentiendum est, quod sancti iuxta eum sint, peccatores vero (de quibus ait propheta dicens: *Ecce qui elongant se à te, peribunt*) ab omni eius vicina submoueantur: sic & in dextris vel in sinistris Dei esse, accipiendum est: quod sancti à dextris eius sint, peccatores vero à sinistris, Salvatore quoque id ipsum in euangelio comprobante, cum oues à dextris, hædos esse memoret à sinistris. Sed & ipsum verbum sedere, regni significat potestatem: per quam beneficium eis Deus tribuit, super quibus sedere dignatur, quod scilicet regat eos, & in curru suo habeat, & ad nutum proprium vaga prius & libera colla conuertat. Post hæc quaeritur, quo modo id quod sequitur, possit intelligi: Super omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. Et quidem de dextris ac sinistris, & de sessione iam dictum est. Nunc quaerendû vbi Apostolus hæc quatuor no-

Esa. 40. c

Psal. 72. d

Matt. 25. c

C

mina, principatum loquor, & potestatem, virtutem & dominationem, scripta reperit, & in medium vnde protulerit. Neque enim fas est eum, qui diuina lectione fuerat instructus, aliquid locutum putare, quod in sanctis voluminibus nõ habetur. Arbitror itaque illum aut de traditionibus Hebræorum ea quæ secreta sunt, in medium protulisse: aut certe, quæ quasi iuxta historiam scripta sunt, cum intelligeret legem esse spiritualem, sensisse sublimis: & quod de regibus atque principibus, ducibus quoque tribunis & centurionibus, in Numeris, & in Regnorum libris refertur: imaginem aliorum principum regumque cognouisse: Quod scilicet in cœlestibus sint principatus, sint potestates, sint

dominationes atque virtutes, & cætera ministeriorum vocabula, quæ nec nos possumus nominare: nec ipsum Paulum puto, vt in graui corpufculo constitutum, enumerare valuisse. Si autem sunt principatus & potestates, & virtutes & dominationes, nec esse est vt & subiectos habeant & timentes se, & seruientes sibi, & eos qui sua fortitudine robotentur. Quæ distributiones officiorum non solum in presentiarum, sed etiam in futuro sæculo erunt, vt per singulos profectus & honores & ascensiones & descensiones, vel crescat aliquis vel decrescat, & sub alia atque alia potestate, virtute, principatu, & dominatione fiat. Nos homunculi cito in cinerem & puluerem dissoluendi, si consensu hominum leuemur in reges, tantas habemus ministerorum diuersitates, & multitudines, quantas facilius possumus sentire quam dicere: Verbi causa: quod Prefectus in parte ciuili, iudices, prouincias, & ordinem suum habeat: rursum militia, in tot comites, duces, tribunos, & multiplicem scindatur exercitum: & putamus Deum, dominum dominorum, & regem regnantium, simplici tantum ministerio esse contentum?

b ¶ *Et omnia subiecit sub pedibus eius, &c.* Huic videtur illud esse contrarium, quod alibi scribitur: Neccum enim ei videmus omnia subiecta: Sed & illud: *Oportet enim illum regnare donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius.* Si enim nec dum ei subiecta sunt omnia, & oportet eum regnare donec ei subijciantur omnia: quo modo nunc sub pedibus eius Deus vniuersa subiecit, maxime cum & in alio loco Paulus ipse testetur: *Cum autem ei subiecta fuerint omnia, tunc & ipse filius subijcietur ei, qui sibi subiecit omnia, vt sit Deus omnia in omnibus.* Ergo aut secundum presentiam id quod futurum est, quasi iam factum esse commemorat: iuxta sensum quem supra exposuimus, vbi ait: *Benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus in Christo.* Aut certe si de preterito sentiendum est: sic debemus accipere, quod etiam ea quæ non sunt ei voluntate subiecta, naturæ conditione deseruiant: Verbi causa, demones, Iudæi, atque gentiles. Non enim seruiunt Christo, nec subiecti sunt pedibus eius, & tamen, quia ab eo in bonam partem creati sunt, subditi sunt potestati eius inuiti: tametsi aduersum eum repugnent liberi arbitrij voluntate. In hunc sensum & illud quod sequitur coaptatur. *Et ipsum dedit caput super omnia ecclesiam, quæ est corpus ipsius.* Quo modo enim caput plurima sibi habet membra subiecta, è quibus sunt nonnulla vitiosa & debilia: Ita & dominus noster Iesus Christus, cum sit caput ecclesiæ, habet membra eos omnes qui in ecclesia congregantur, tam sanctos videlicet quæ peccatores: sed sanctos voluntate, peccatores vero sibi necessitate subiectos. Atque ita fit vt etiam inimici subiecti sint pedibus eius. Quapropter in eo quod ait, omnia: videtur facere quaestionem. Nam illud quod dictum est: *Sed à dextris meis, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis.* Et alibi: *Oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius:* non magnopere quaerit interpretem, vt ea quæ inimica sunt, cum fuerint superata, subijciantur pedibus eius, & in victoris transeant potestatem. Cur autem omnia, id est, angeli, throni, dominationes, potestates, & virtutes cætera, quæ numquam fuerint contraria Deo, eius pedibus subijciantur, videtur obscurum. Potest itaque responderi, quod absque peccato nullus sit, & lydera ipsa non sunt munda

D

Hebr. 2. b

1. Cor. 15. d

2. Cor. 15. c

Sup. ad n

Psal. 109. c

1. Cor. 15. d

Job. 1. a. n

Ch. 25. b

E munda coram Deo omnique creatura pateat creatoris aduen-
tam. Vnde & crux Saluatoris non solum ea quae in terra, sed
etiã ea quae in caelis erant, purgasse perhibetur. Alius vero, om-
nia, non ad vniuersitatem, sed ad ea tantum refert, de quibus
disputatum est: vel hoc modo, omnis ciuitas conclamauit: non

caput super omnia ecclesiae, quae est corpus ip-
sius plenitudo eius, qui omnia in omnibus ad-
impletur.

CAPVT II.

ET vos cum essetis mortui delictis & pec-
catis vestris, in quibus aliquando ambula-
stis secundum saeculum mundi huius, secundum
principem potestatis aeris, spiritus qui nunc o-
peratur in filiis diffidentiae: in quibus. & nos om-
nes conuersati sumus aliquando in desiderijs car-
nis nostrae, facientes voluntates carnis, & mentium,

quasi initia peccatorum sint: cum cogitatio tacita sub-
repat, & ex aliqua parte conuenientibus nobis, nec dum tam
nos impulit ad ruinam. Vnde & in octauodecimo psalmo scri-
bitur: Delicta, hoc est, *παρωπιωμενοι*, quis intelligit: quia sci-
licet difficile sit radices & initia intelligere peccatorum. Pec-
catum vero esse, cum quid opere consummatum peruenit ad
finem. Quærimus quoque quid sit. In quibus aliquando am-
bulastis secundum saeculum mundi huius: vtrum nam & aliud
saeculum sit, quod non pertineat ad mundum istum, sed ad
mundos alios: de quibus & Clemens in epistola sua scribit: Oc-
ceanus, & mundi qui trans ipsum sunt? An vnus iste mundus
sit, qui ab initio saeculi, quo factus est Adam, vsque ad termi-
num suum voluatur & transeat. Vel certe mundus alio nomi-
ne appelleretur princeps aeris huius, qui nunc operatur in filiis
diffidentiae. Scribitur & ad Galatas: *Veruatur nos de presenti sa-
culo nequam.* Et in hac eadem epistola: *Redimentes tempus, quoniam
dies mali sunt.* Et dies Iacob modici dieuntur & pessimi: siue
quod tempus vitæ istius, per quod clausi tenemur in saeculo,
grauè sit & laboriosum, siue quod ipse Satanas mundi huius,
vt supra diximus, & saeculi vocabulo nuncupetur. De quo ita-
tim in sequentibus, secundum principem, inquit, potestatis
aeris, spiritus qui nunc operatur in filiis diffidentiae. Princeps
quippe aeris, & spiritus potestatis, qui in aere isto est, diab-
olus intelligitur, qui nunc operatur in filiis diffidentiae. In his
enim qui domino credunt non potest operari. De quo & in-
fixa ait: *Non est nobis pugna aduersus carnem & sanguinem, sed aduer-
sus principatus & potestates, aduersus rectores tenebrarum istarum,
aduersus spiritualia nequitiae in caelestibus.* Non quo diabolus & sa-
tellites eius, qui per mundum istum vagantes peccata homi-
nibus insulant, in caelo versari queant, de quo ob sua merita
corruerunt, sed caelum dicitur aer iste, qui supra nos est, iuxta
illud Saluatoris eloquium: *Considerate volatilia caeli, & cetera.*
Manifestum quippe est, quod volatilia non per caelum voli-
tent, sed per aerem. Sequitur: *In quibus & nos omnes conuersati
sumus aliquando in desiderijs carnis nostrae, facientes voluntates car-
nis & mentium.* Quod ait, in quibus, ad delicta referendum est,
Superius enim quia duo pariter posuerat: *Et vos cum essetis
mortui delictis & peccatis vestris, & ad peccata retulerat di-
cens: in quibus aliquando ambulastis, ad delicta vero nihil tale
videbatur sequutum, quod sensum possit explere: nunc ait, in
quibus delictis & nos omnes conuersati sumus: simulque ne
in eo quod dixerat, & peccatis vestris, in quibus aliquando
ambulastis, sed per superbiam à peccato videretur excipere, ad-
iunxit, in quibus & nos omnes conuersati sumus. Qui autem
conuersatum esse se dicit, de præteritis delictis & non de præ-
sentibus confitetur. Conuersati sumus, inquit, aliquando,
non in vno desiderio, sed in desiderijs carnis nostrae: *Caro quip-
pe desiderat aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem.* Facientes nō
vnā voluntatē carnis, sed plures, & non solū voluntates carnis,
sed etiā mentium, pro quo in Latinis codicibus habetur, cogitatio-
num. Inter peccati autem carnis & mentium, hoc esse puto, quod
carnis peccatū, est impudicitia atque luxuria, & ea quae per mi-
nisterium eius in libidinibus expletur. Mentium vero delictū,
ad dogmata pertinet contraria veritati & haereticam prauitatem,
ita vt possimus dicere plerumque haereticorum (quaquam hoc*

CAPVT II.

ET vos cum essetis mortui delictis & peccatis vestris, in quibus a-
liquando ambulastis secundum saeculum mundi huius, secundum
principem potestatis aeris, spiritus, &c.] Antequam de singu-
lis verborum sensibus disputemus, videtur nobis ita lectionis
ordo reddendus: *Et vos cum mortui essetis delictis & peccatis vestris,
coniuuificauit Christo Deus, qui diues est in misericordia, propter multā
charitatem suam qua dilexit nos: cum essemus mortui delictis, in quibus
aliquando ambulauimus secundum saeculum mundi huius, secundum
principem potestatis aeris, spiritus qui nunc operatur in filiis diffidentiae: in
quibus. & nos omnes conuersati sumus aliquando in desiderijs carnis nostrae,
facientes voluntates carnis & mentium, & eramus naturæ filij irae: con-
iuuificauit nos Christo, vt & ad gloriam subaudiatur quasi bis dictū, &*

Phil. 2. c
2. Tim. 3. c

Psal. 17. a

Psal. 30. g

Col. 1. d
Ibidem.

1. Cor. 15. d

F

Luc. 2. g

Eze. 18. a

Gal. 1. a
Ios. 5. a
Gen. 4. c

H

Ios. 6. b

Matt. 6. d

Gal. 1. e

2. Tim. 2. d

HERON
VI. 7. 8.

A

rarum sit) voluntates mentium facere, & non voluntates carnis, & multos contra ecclesiasticos, carnis & non mentium facere voluntates, & esse plures qui & carnis & mentium pariter faciant voluntates. Hæc autem diximus, non quo & hæretici carnis non faciant voluntates (plura quippe apud eos corporis sunt vitia quæ apud nostros) sed vt exemploposito, facilius quod volebamus possit intelligi. Et eramus, inquit, natura filij iræ, sicut & cæteri. Respondent hæretici, qui diuersas naturas esse contendunt, quomodo Paulus (quem vtique spiritualis natura esse non dubium est) fuerit natura filius iræ, sicut & cæteri, qui adhuc in errore sunt positi. Nos vero dicimus esse primum omnes homines natura filios iræ, vel propter corpus humilitatis corpusque mortis, & quod ab adolescentia mens hominum apposita sit ad malitiam. Vnde & Salomon ait: *Non est iustus in terra, qui faciat bonum & non peccet.* Vel quod ex eo tempore quo possumus habere notitiam Dei, & ad pubertatem venimus, omnes, aut opere, aut lingua, aut cogitatione peccemus. *Eramus igitur natura filij iræ sicut & cæteri, & omnes sancti qui ab ira sanguine Christi redempti sunt.* Si enim Paulus qui iuxta iustitiam quæ in lege fuit, irreprehensibiliter est conuersatus, dicit se natura fuisse filium iræ, cur timeamus etiam retro sanctos viros filios iræ fuisse testari. De quibus omnibus vere dici possit: *Cum autem venit mandatum, peccatum reuixit, ipsi vero mortui sunt.* Filius autem iræ sic accipiendum, vt filios perditionis, filios iniquitatis, filios mortis. Non quo aliqua ira, mors, iniquitas & perditio subsistat in natura sua, quæ filios habeat, sed quo filij dicantur eius rei quæ operetur in singulis. Sicut filij appellantur gehennæ, qui gehennæ ignibus consumuntur. Alius iræ filios sic vocatos putat vt filios diaboli. Diabolus enim perditio est, & ira, & mors. Deuorauit mors inualecens, & nouissimus inimicus destruetur mors: & ad ipsum diabolum, perditio factus es. Factus inquit propria voluntate, non ab initio sic creatus. Quomodo igitur mors dicitur, ex eo quod inuidia diaboli mors introiit in orbem terrarum, & per illum sunt mortui, qui ante viuebant, & perditio, quod perdat quoscunque deceperit: Sic & ira dicitur, propter eam quam exercet aduersum hominem feritatem. Sunt qui illum in Regnorum libris, quando David numerauit populum Israel, iram in se Dei prouocans, scriptura dicente: *Et apposta est ira Dei succendi in Israel, & incitauit David in eis dicens, iram domini diabolum significare putent: etenim iuxta græcæ linguæ proprietate non dixit genere fœminino, ira Dei *λύπη*, hoc est, quæ diceret, sed ira Dei *ἔμψυχο*, id est, qui diceret, genere masculino: mittit siquidem dominus iram & furorem suum per angelos pessimos. Deus ergo qui diues est in misericordia, & diues propter charitatem suam, qua dilexit hominum genus, & charitatem non simplicem, sed multam, cum essemus mortui propter delicta nostra, viuificauit nos, & non solum viuificauit (parum quippe hoc erat bonitati & magnitudini eius) sed viuificauit cum Christo Iesu, vnam atque eandem nobis tribuens vitam habere cum Christo. Quidam pro eo quod nunc exposuimus: *Et eramus natura filij iræ*: pro natura, prorsus siue omnino: quia verbū ambiguum est, transtulerunt. Quod & si sic sonet, iuxta ea quæ diximus, exponendum est.*

Gen. 8. d. Eccl. 7. c.

B

Es. 21. c. 1. Cor. 15. b. Eccl. 28. d. Sec. 7. a. Sap. 2. b.

Eccl. 24. 2. Sec. 7. a.

καὶ ἡ ἀπορία τοῦ ὀνόματος, ἡ ἀπορία τοῦ ὀνόματος, ἡ ἀπορία τοῦ ὀνόματος: καὶ ἡ ἀπορία τοῦ ὀνόματος, ἡ ἀπορία τοῦ ὀνόματος.

Rom. 8. d.

Psal. 115. a.

a ¶ *Gratia saluati estis.* Si non sunt dignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis: gratia magis sumus quam opere saluati. Nihil enim possumus domino retribuere pro omnibus quæ retribuit nobis.

b ¶ *Et coexcitauit, simulque fecit sedere in cœlestibus in Christo Iesu.* supra dixerat, quod suscitauerit Deus Christum à mortuis, & sedere fecerit ad dexteram suam in cœlestibus, super omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. Nunc vero addidit: quia & nos suscitauerit cum eo, & sedere fecerit in cœlestibus ad dexteram suam. Queritur ergo: quo modo Deus qui nos saluos fecit & suscitauit, simul fecerit sedere cum Christo. Et quidem qui simpliciter est responsum, hoc asserit: quod iuxta prædicium Dei id quod futurum est, quali factum esse iam dixerit. Et quia

mos iste sit scripturarum, vt interdum futura, tempore præterito declinentur: Verbi causa, de cruce domini: *Foderunt manus meas & pedes.* Et alibi de passione eius: *Quasi otis ad viciniam ductus est:* & adhuc de iniurijs flagellorum: *Liore eius nos sanati sumus.* Et ibidem: *Ab iniquitatibus populi mei ductus est in mortem.* Hoc autem ideo, ne quia futura semper incerta sunt hominum, spes fluctet & vacillet, ea quæ Deus futura cognouit (apud quem nihil ambiguum est) quæ iam facta memorantur: Vt quia præterita secundum philosophos quoque fieri infecta non possunt: qui audierunt, quasi iam facta habeant, quæ futura sunt. Alius vero qui resurrectionem & regnum Christi spiritualiter intelligit, non deliberauit dicere, iam sanctos se

de, & regnare cū Christo: Quo modo enim nequaquam in carne sanctus est, cum viuat in carne, & habet conuersionem in cœlestibus cum gradiatur in terra, & caro esse desistens, totus vertatur in spiritum: Ita cum in cœlestibus sedere cum Christo: *Regnum quippe Dei intra nos est:* & vbi fuerit thesaurus noster, ibi erit & cor nostrum: firmique & stabiles sedemus cū Christo sapientia, verbo, iustitia, veritate. Potest autem & hoc dici, vt quo modo arabonem spiritus sancti accepimus, necdum totam eius plenitudinem consecuti: sic & sedere nos cum Christo atque regnare, necdum perfectam sessionem in cœlestibus obtinentes.

c ¶ *Vt ostenderet in sæculis superuenientibus abundantes diuitias gratia sue in bonitate super nos in Christo Iesu.* Quanta sit beneficij magnitudo, & quam multiplex gratia, qua nos dominus de sæculi istius perturbationibus liberatos sedere fecit & regnare cum Christo, hinc vel maxime comprobatur, quod in futuris sæculis non vno, sed omnibus suam cum cunctis rationabilibus creaturis super nos ostensurus est gloriam, suæque diuitias monstraturus. Quod nos, qui quondam lege tenebamur inferni, & propter vitia atque peccata, vt operibus carnis, iteramus & supplicij destinari, nunc in Christo regnemus, sedemusque cum eo. Sedeamus autem non in humili quocunque loco, sed super omnem principatum & potestatem, & virtutem & dominationem, & omne nomen, quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. Si enim Christus suscitatus à mortuis, sedet ad dexteram Dei in cœlestibus supra omnem principatum & potestatem & virtutem, & cætera, & nos sedemus, regnamusque cum Christo: necesse est vt super his quæ sedet ille, sedeamus. Sed qui diligens lector est, statim requirit & dicit: quid ergo, maior homo angelis & cunctis in cœlo potestatibus: Quod quia periculosum est responderi: principatus & potestates & virtutes & dominationes, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro (maxime quia omnia Christi subiecta sunt pedibus) non ad bonam partem sed ad contrariam referret: vt dicat eas esse angelos refugas, & principem mundi istius, & luciferum, qui mane oriebatur: super quibus sancti cum Christo in fine seculi supri: illis quoque tribuentes beneficium, qui nunc infreni, & male libertate sua abutentes passim vagantur, & per precipitia corrumpunt peccatorum. Cum autem tales habuerint secessores: iuxta sedentium voluntatem incipient gubernari. Alius vero hoc quod ait: *Vt ostenderet in sæculis superuenientibus abundantes diuitias gratia sue in bonitate supra nos, in Christo Iesu:* ad illam intelligentiam transferet, quod non sumus merito nostro, sed gratia eius saluati, & maioris bonitatis iudicium sit pro peccatoribus magis quam pro iustis mortui. Pro bono enim forsitan quis audeat interire: & daturus nobis sit, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Quæ omnia ex parte iam dederit in Christo Iesu: quia nullum absque Christo bonum dici potest.

d ¶ *Gratia enim estis salui facti per fidem.* &c.] Ideo, inquit, abundantes diuitias gratia sue, in bonitate in superuenturis sæculis ostensurus est: quia gratia salui facti estis per fidem, non per opera. Et hæc ipsa fides non est ex vobis, sed ex eo qui vocauit vos. Hoc autem ideo, ne forsitan nobis cogitatio occulta subreperet: si per opera nostra saluati non sumus, certe vel per fidem saluati sumus, & alio genere nostrum est quod saluamur,

Addit

C

Psal. 115. c. 1. Cor. 15. b. Eccl. 28. d. Sec. 7. a. Sap. 2. b.

Luc. 17. c. Math. 6. d.

D

Rom. 1. a. Cor. 1. b.

E Addidit itaque & dixit, fidem quoque ipsam non nostre voluntatis esse, sed Dei muneris. Non quod liberum homini tollatur arbitrium, & secundum illud Apostoli ad Romanos, non sit currentis neque volentis, sed miserentis Dei: verum quod arbitrij ipsa libertas Deum habeat auctorem, & ad illius beneficium cuncta referatur, cum etiam bonum nos velle ipse permiserit. Hoc autem totum propterea, ne quis gloriatur a semetipso, & non a Deo se esse saluatum.

a *Ipsius enim sumus factura creati in, &c.* Reddidit causas quare gratia saluati sumus per fidem, & hoc ipsum non ex nobis, sed ex munere Dei, dicens: Ipsius enim factura sumus: hoc est, quod viuimus, quod spiramus, quod intelligimus, & credere possumus, ipse est, quia ipse conditor noster. Et diligenter obserua: quia non dixerit, ipseus figuratio sumus atque plasmatio, sed ipseus factura sumus. Plasmatio quippe originem de terra limo trahit. Factura vero iuxta similitudinem & imaginem Dei fumpsit exordium. Quod in centesimo quoque octauo decimo psalmo simul positum diuersa significat: *Manus tua fecerunt me, & plasmauerunt me.* Factura primum locum tenet, deinde plasmatio. Et quia creationis & conditionis & nomen ad magna semper solet opera copulari: verbi causa, illa vrbis condita est, & ab initio creatus est mundus: & vnusquisque sanctorum per varia dogmata atque virtutes, in semetipso mundus est totus: propterea nunc creati in Christo dicimur, & creati in operibus bonis, siue quae ipsi fecimus, vel facturi sumus: siue in alijs creaturis, ad quae nostra conuersatio transferenda est: vt quae preparauit Deus in illis ambulemus, spe magna iam nobis data: dum in his ambulaturi sumus, quae Deus magnopere preparauit. Et quia semel ad nomen creaturae venimus, & sapientia in proverbij Salomonis dicit se creatam, initium viarum Dei: multique timore, ne Christum creaturam dicere compellantur, totum Christi mysterium negant: vt dicant non Christum in hac sapientia, sed mundi sapientiam significari: Nos liberè proclamamus non esse periculum eum dicere creaturam, quem vermem & hominem & crucifixum & maledictione, tota spei nostrae fiducia profitemur: maxime cum ex duobus versiculis, qui praecedunt, ipsa sapientia promittat se esse dicturam, quae post saecula sunt. Cum autem saecula Christus fecerit, & quae deinceps loquitur, ea sint quae post saecula dicturae se esse promiserit: ad incarnationis mysterium, non ad naturam Dei referenda sunt quae sequuntur: licet in Hebraeis codicibus non habeatur: Dominus creauit me initium viarum suarum: sed dominus possedit me. Inter possessionem autem & creationem multa distantia est: quia qui possidetur, is vti que est, atque subsistit, & est proprius qui possidetur. Creatur vero ille, qui non erat antequam fieret: aut certe de eo quod erat, transfertur in aliud, sicut & nos nunc creati dicimur in Christo Iesu. Creati vti que, non quia ante non fuimus, sed creati in operibus bonis. Quod Dauid quoque in psalmo quinquagesimo deprecatur, dicens: Cor mundum crea in me Deus. Et certe mundum cor ante peccatum habuerat, quando de dominus loquebatur: *Inueni Dauid filium esse secundum cor meum:* sed vt ibi creatio in saeculationem sonat, ita & in nobis, & in Christo per singula opera & profectus, creatura atque conditio accipi potest: vt quotidie in credentibus (quia variè secundum merita diuersa montes dicuntur, & valles, & colles, atque campestria) Christus creatus, natus, & conditus sit.

b *Propter quod memores estote quia aliquando, &c.* Gentes Ephesios in carne vocans, ostendit in spiritu esse non gentes, sicut e contrariò Iudaei in spiritu gentes sunt & in carne Israelitae. Quadrifaria igitur Iudaei diuiduntur & gentes. Alij sunt in carne circumcisi & in spiritu: qualis fuit Moyses & Aaron, Apostoli, & Nathanael: cuius occultum Iudaismum dominus intuens ait: *Ecce verè Israelites, in quo dolus non est.* Alij qui

nec carne nec spiritu circumcisi sunt: qualis fuit Nabuchodonosor, & Pharaon, & hodie barbararum & Romanorum gentium multitudo, quae non credunt in Deum. Tertij qui tantum in carne sunt circumcisi, & spiritum in circumcisum habent: ad quos propheta dicit: *Circumcidimini Deo vestro, & nolite circumcidere carnem praeputij vestri.* Et alibi: *Omnes gentes in circumcise carne: domus vero Israel in circumcise sunt corde.* Extremi de quibus nunc dicitur: quia aliquando vos geres in carne, qui dicebimini praeputium, ab ea quae dicitur circumcisio in carne manu facta: qualis hodie vniuersa est turba credentium, & totus est gentibus mundus est plenus. Ad distinctionem igitur spiritualium gentium Iudaeorum. Ephesij gentes vocantur in carne: quia secundum spiritum Israelitae sunt. Nam & in alio loco carneum Israel scriptura commemorans ait: *Videte Israel sectum carnem:* quia in spiritu non erat Israel. Pulchre autem etiam verba moderatus est: qui dicebimini praeputium. Dicebimini, inquit, praeputium, nec eratis, ab ea quae dicitur circumcisio in carne manufacta. Non quo sit circumcisio: sed quo ipsa sibi hoc nomen assumat, & sit verè circumcisio manufacta, non spiritu. Simul & illud est attendendum, quod nos, quos sine Christo alienatos quondam a conuersatione Israel esse memorauit, & peregrinos a promissionibus & testamento Dei, nunc postquam in Christum credidimus: sicut repromissiones & testamenta eius accepimus: ita conuersationem quoque habere dicamur Israel, quomodo conuersatio vniuersa legalis expletur in nobis. Quia videlicet lex spiritualis est, & magis circumcidamur, & sabbatizemus in spiritu, spirituales victimas offerentes: illorum templo altarique destrictis, nos Deo fructuum nostrorum decimas offeramus: nos in molem agnum immaculatum, & accincti lumbos, expediti pascha comedamus. Sicut enim circumcisio dicitur in carne manu facta: ita ad distinctionem eius intelligitur alia esse circumcisio: quae non fit, vt diximus, manu facta, sed spiritu. Quod autem ait: *Spem non habentes, & sine Deo in mundo:* Non quo plures Deos, antequam in Christum crederent, Ephesij non habuerint, atque venerati sint: sed quo qui absque Deo vero sit, nullum Deum habeat. Et significanter additum est, sine Deo in mundo. Habebant quippe Deum, quem eos habituros Deus ante cognouerit, & apud praesentiam Dei non erant sine Deo: sed in mundo erant absque Deo.

c *Nunc autem in Christo Iesu vos qui aliquando, &c.* Deus vbi que est, & totus vbi que est, a quo quis potest separari, cum in eo sint omnia: & ipse per prophetiam loquatur. *Ego Deus appropinquans, & non de longe:* Et psalmista testatur: *Si ascendero in caelum, tu illic es: si descendero in infernum, ades.* Cum igitur in eo sint omnia, procul tamen esse ab impijs dicitur: iuxta illud: Longe est dominus ab impijs. Iste a quo impij longe sunt, vicinus est sanctis. Denique cum & ab Ephesijs esset procul, in sanguine Iesu prope eis factus est. Et diligentius inueadum quod absque cruore Domini Iesu nemo appropinquet Deo: quia ipse est pax nostra, dicens: *Pacem meam do vobis: pacem meam relinquo vobis.* Quo modo enim sapientia sapientes facit, & iustitia iustos, & sanctificatio sanctos, & vita viuentes: sic ipse pax, nos facit esse pacatos, vt dicamus: *Cum his qui oderunt pacem, erant pacificus.* Si autem Christus credentium pax est, quicunque sine pace est, consequenter non habet Christum.

d *Qui fecit vtraque vnum, & medium parietem, &c.* Iste est medius paries & maceria, quae vtrumque a se populum diuidit. De quo & in Genesi in partu geminorum obstetrix loquitur: *Vt quid propter te dirupta est sepsis:* Postquam ergo sapientiam carnis, quae est inimica Deo, in sua Saluator carne destruxit, & praeccepta legalia, euangelicis dogmatibus commutauit: vt de Iudaeo atque gentili vnum populum faceret Christianum, euangelizans nobis qui longe eramus, & reliquijs Iudaeorum, qui de Iisael per Apostolos crederent, pacem atque concordiam: tunc accessimus per ipsum ad Deum, & vnum

G Hier. 4. 8
Ibid. 9. g
Sec. 70.

1 Cor. 11. d

H

Hier. 23. c
Psal. 138. b
Prou. 15. d

Ioan. 14. d

Psal. 119. b

Gen. 38. g
Sec. 70.

1 Cor. 12. 5.

HERON
VI. 7. 8.

A

in spiritu patrem nos habere cognouimus: Completumque est illud quod in Euangelio dominus loquebatur, dicens. Et fiet vnus pastor, & vnus grex. Et iterum: *Et alias oves habeo, quae non sunt de ouili isto*: nos significans ex gentibus congregandos. Inimicitia autem quae in Saluatoris carne destructa est,

Ioan. 10. c.

etiam per crucem est interfecta. Scriptum est enim: vt reconciliaret vtrumque in vno corpore Deo, per crucem interficiens inimicitiam in ea: Non vt in Latinis codicibus habetur, in semetipso, propter Graeci pronominis ambiguitate: *et vtriusque enim*, & in semetipso, & in ea, id est, cruce, intelligi potest: quia crux, id est, *cruxque* iuxta Graecos generis masculini est. Lex quoque mandatorum subuersa est in dogmatibus: postquam circumcisio & sabbatismus, qui relictus est populo Dei, & pascha, & pente coste, & non apparere in conspectu Dei vacuum, sunt altius intellecta quam resonant, & ab occidente littera recedentes, cepimus viuificantem spiritum sequi. Quod autem ait: *Veniens euangelizauit pacem vobis, qui longae*, hoc est, gentibus, & *pacem his qui propere*, hoc est, Iudaeis: videtur mihi de Esaia alijs verbis testimonium protulisse, & scripturae sententia abulsum quali sua. Scriptum est quippe in eo: *Vias eius vidi, & sanauit eum, & consolatus sum eum, & dedi ei consolationem veram: pacem super pacem his qui longae erant, & qui propere*. Et haec quidem iuxta vulgaram interpretationem dicta sunt. Caeterum qui illud Apostoli legit, de Christo memorantis: *Pacem faciens per sanguinem crucis suae, his qui in terra erant, & his qui in caelis*, & caetera quae in eodem dicuntur loco: non putabit nos, qui iuxta spiritum Israel vocamur, fuisse longae, & Iudaeos qui tantummodo Israel nuncupentur in carne, fuisse propere.

Esaia. 57. a
Sec. 70. c.

Col. 1. c.

B

Et hanc totam intelligentiam ad angelos virtutesque caelestes, & ad animas temperabit humanas: quod Christus in suo sanguine terrena & caelestia copularit, quae inter se antea distidebant: Et bonus pastor morbidam ad montes reuectans ouem, fecerit esse cum caeteris: drachmamque quae perierat, drachmis quae saluae fuerant copulauerit: & mandata legalia ad illa retraxerit dogmata, ad quorum typum & imaginem Moyses, quae essent in tabernaculo fabricanda conspexit. Atque ita fieri, vt crux domini, non solum terra, sed & caelo profuerit: non solum hominibus, sed & angelis, & omnis creatura domini sui cruore purgata sit. Quod autem ait: *Vt duo conderet in semetipso in vnum nouum hominem*, & quod magis videtur superiori de Iudaeis atque gentilibus sensui conuenire, sic suae intelligentiae coarbitabit: vt dicat hominem iuxta imaginem & similitudinem Dei factum, eandem postreconciliationem formam recepturum, quam & nunc angeli habent, & ipse perdidit. Nouum autem hominem esse dicit, qui quotidie renouatur, & habitaturus est in nouo mundo: quando erit caelum nouum & terra noua, & habiturus est calicem Iesu nouum in regno Dei, & cantaturus canticum nouum, & veteris & noui testamenti lectione gaudebit. Illud quoque quod alibi scribitur: *Ecce facio noua, quae nunc orientur*: sic sentiet, vt principium inuouationis in praesenti saeculo fieri existimet. Caeterum perfectam consummatamque nouitatem, necdum in isto putet saeculo posse compleri. Et quomodo nunc per speculum videmus in anigmate, tunc autem facie ad faciem: sic & in saeculacionem noui hominis tunc plene perfecteque complectendam: cum caelestia terrenaque fuerint copulata, & in vno spiritu, & sensu, eademque sententia, accesserimus ad patrem. Nescio quid tale, & in alia epistola (si quis tamen eam recipit) prudentibus quibusque lecto-ribus Paulus subindicat dicens: *Hi omnes testimonium accipientes fidei, non retulerunt promissionem, Deo pro nobis melius quid providente: vt non absque nobis consummarentur*. Propterea & vniuersa creatura congemiscit, nobiscum (qui in tabernaculo isto ingemiscimus) & condolet, quia timore Dei in vtero concepimus, & dolemus, & praestolatur reue-

Luc. 15.

Exod. 2. v.

Esaia. 65. c.
Matth. 26. d.
Psalm. 95. a

Esaia. 43. c.

1. Cor. 13. c.

1. Petr. 9. d.

lacionem filiorum Dei: vt de vanitate seruitutis, cui nunc subiecta est, liberetur, & fiat vnus pastor, & vnus grex: & oratio domini compleatur dicentis. *Fiat voluntas tua, sicut in caelo & in terra.*

C

Matth. 6. b

a ¶ Ergo iam non estis peregrini & accola: sed ciues sanctorum & domestici Dei, &c.] Ad id quod supra dixerat: peregrini testamentorum & repromissionis, nunc respondet: ergo iam non estis peregrini & accola. Et ad illud quod praemiserat, alienati conuersatione Israel, modò reddit: estis ciues sanctorum, & domestici Dei. Hoc locus aduersus eos vel maxime facit, qui diuersas naturas nituntur introducere. Quo modo enim peregrini facti sunt ciues sanctorum, & quo modo domestici Dei fuerunt quondam alieni ad conuersationem Israel, si non potest vel in melius vel in peius natura mutari? Quod autem sequitur: *Edificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum*: magis priori quam secunda interpretationi conuenit: in qua superius dixeramus, ante passionem Christi vicinum Israel, & gentes fuisse de longè. Hoc testimonio & contra Marcionem caeterosque veteres haereticos, qui alium Euangelij praedicant Deum, vti possumus. Si enim nequaquam peregrini & accola, sed ciues sanctorum & domestici Dei superedificati sunt fundamento Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu: in quo omnis edificatio compaginata, crescit in templum sanctum in domino: In quo & Ephesij coedificatur in tabernaculum Dei in spiritu: vnus est Deus, vnus edificationis & templi, quod superedificatum est fundamento Apostolorum & Prophetarum. Quòd si vniuersa edificatio compaginata, crescit in templum sanctum in domino: omni labore nitendum est, vt huius illi lapides, de quibus scriptum est, *Lapides sancti voluntur super terram*. Et cum fuerimus viu lapides ex omni parte dolati, leues, politi, nullam habentes scabredinem, edificemur in templum, & stamus habitaculum Dei: Condaturque in nobis arca testamenti, cultus legis domini, & cherubim scientiae multitudo, & interiora pectoris nostri in nouum vocabulum transeant: dicamurque *אבן חן* quod nos oraculum siue responsum possumus appellare: & vt contentiosius verbum exprimamus e verbo *אבן חן*, id est, locutorium dicere: vt cum Apostolo erupamus in vocem: *An experimentum queritis eius qui in me loquitur Christus?* Potest autem omnis edificatio super fundamentum Apostolorum prophetarumque constructa, non solum nos, sed & caelestes significare virtutes, vt vniuersi pariter fiant habitaculum Dei in spiritu. In congruum quippe esse aiunt ex hominibus edificationem compactam atque concordem crescere in templum sanctum in Domino, fierique habitaculum Dei in spiritu: angelos autem & beatas quasque virtutes, quae in caelestibus Deo seruiunt, ab hac felicitate alienas existimari. Summus autem angularis lapis, qui populum vtrumque contineat (siue iuxta secundam interpretationem caelestia iungat atque terrena) Christus est dominus noster, lapis praecisus de monte sine manibus: de quo & psalmista testatur, dicens: *Lapidem quem reprobauerunt edificantes, hic factus est in caput anguli. A domino factum est illud*. Reprobatus quippe est a Phariseis: qui videbantur legis habere notitiam, dei que templum legalibus edificare mandatis, & assumptus a Deo in angularem lapidem, vt duos parietes ipse medius contineret: & per illum vterque populus ad Deum haberet accessum. Ille angularis lapis, non credentibus, lapis offensionis est & petra scandali. Super quem qui ceciderit, quassabitur: Super quem vero ipse corruerit, comminuet eum.

Sup. ed.

D

Zach. 9. d.

1. Petr.

1. Cor. 13. c.

Dan. 2. g
1. Petr. 1. c.

Esaia. 5. c
2. Cor. 13. c.

Commentarij primi in epistolam ad Ephesios finis.

